

ВИЗАНТИЈСКО-СЛОВЕНСКА ЧТЕНИЈА V

ПРОГРАМСКИ ОДБОР

Др Александар Наумов (Венеција)
Др Ангелики Деликари (Солун)
Др Изабела Лис Вјелгош (Познањ)
Др Георгиос Нектариос Лоис (Патра)
Др Димитар Пеев (Берлин)
Др Валентина Гулевска (Битољ)
Др Бранко Горгиев (Ниш)
Др Ивица Живковић (Ниш)
Др Кристина Митић (Ниш), секретар
Др Драгиша Бојовић (Ниш), председник

Мирјана Бојанић Ћирковић

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Међународни центар за православне студије, Ниш – Србија

e-mail: mirjana.bojanic.cirkovic@filfak.ni.ac.rs

МОТИВ ХЛЕБА/ХЉЕБА/КРУХА У ПОЕЗИЈИ АУГУСТИНА ТИНА УЈЕВИЋА

Апстракт: Овај рад је део шире целине тумачења мотива хлеба као песничког поетичког симбола у стваралаштву српских авангардних стваралаца, чији су истраживачки замеци у ауторовом тумачењу поезије Рада Драинца. У средишту истраживања које ћемо представити је поетизација мотива хлеба у поезији Драинчевог „песничког оца”, Аугустина Тина Ујевића, релевантног и у погледу утицаја семантизације овог мотива. У мотиву хлеба, развијаном кроз мотиве тела, руку и песме, кроз социјалну и сакралну димензију, садржане су суштинске поетичке одреднице Ујевићевог стваралаштва. Тумачењем целокупног песничког опуса Тина Ујевића кроз мотивику/метафорику/симболику хлеба, инхерентну његовим песничким сликама уз консултовање књижевноисторијских прегледа и експлицитних поетичких маркера (есеја), деконструисали смо одређена општа места књижевнотеоријских и књижевнокритичких увида о делу Тина Ујевића, као што су боемија и херметизам.

Кључне речи: хлеб/хљоб/крух, тело, рука, земља, исповест, молитва, химна

Мотив хлеба у култури и (српској) књижевности: кратак увод

У основи овог рада је примарно сакрални и антрополошки, егзистенцијални мотив хлеба који се у наведеним значењима обликује већ у древној Месопотамији: у миту о настанку света (тј. о боговима Лахар и Ашнан) код Сумера, који потиче из 3000. године пре Христа, речено је да је човек створен од глине и научен да једе хлеб како би остао у животу, са задатком да и боговима приноси хлебну жртву.¹ У *Епу о Гилгамешу* (3. миленијум пре нове ере), мотив хлеба се такође повезује са животом: „Једи хлеб, Енкиду – украс живота!”² Проучавалац древних култура, проф. Захи Хавас мотив, односно метафорику и симболику хлеба пронашао је у најстаријим сачуваним египатским изрекама: „ти си као капела без бога / као кућа без хлеба”.³

Од Старог завета хлеб се обликује као религијски мотив/елемент/симбол, а од Новог завета хлеб означава тело Божје, реч Божју, присуство Божје и задобија важно

¹ Нав. према: Вујадиновић 2010, 18.

² Исто, 18.

³ Исто, 18.

место у Евхаристији: „Ја сам живи хлеб који је сишао с неба. Једе ли ко овај хлеб, живет ће заувек. Хлеб који ћу ја дати јесте моје тело што ћу га предати за живота свега.”⁴

У шест хиљада дугој историји културе хлеба⁵, приступало му се увек с поштовањем; може се рећи да је хлеб један од ретких мотива и симбола који нема негативну конотацију. Најстарији сачувани „списи” (епови) сведоче о употреби мотива хлеба у истом контексту са именицама (симболима) бога, земље, сунца. Позитивно значење хлеба похрањено је у етимологији ове речи: у корену речи *хлеб* налази се и именитељ „даваоца хлеба”, бога Пана⁶, и *груда земље* (лат. „gleba”), и глагол „ломити” (енг. „bread” / „break”) у значењу делити – ујединити.⁷

У митолошко-религијској и обредној функцији, хлеб нас прати од доласка на свет до одласка са њега.⁸

Извесне промене у доминантној призми сагледавања мотива хлеба могу се уочити почетком двадесетог века, када хлеб престаје бити доминантно религијски симбол.⁹ Међу студијама значајним за истраживање поетичке парадигме хлеба у књижевности 20. века јесте „Митско-религијска симболика хлеба у у роману *Дан шести* Растка Петровића”.¹⁰ Немогућност *ухлебљења* уочена у поезији Растка Петровића, уједно једна од поетичких парадигми авангардне књижевности, „означава темељно осећање немоћи [...] и осећање одсуства Бога.”¹¹ Међутим, ново осећање света и субјекта има утемељење у митско-религијској симболици, али и у метафизичким филозофским поставкама.

Инспирисани истраживањем поетичког обликовања мотива/симбола хлеба у авангардним правцима на примеру дела Растка Петровића, током 2021. године истраживали смо фреквентност и конотације мотива хлеба у поезији авангардног ствараоца Рада Драинца, што је резултовало закључком о једнозначном сагледавању овог мотива, упркос његовој квантитативно великој заступљености у Драинчевој поезији.¹² Трагајући за изходистем поетицизије овог мотива у Драинчевом стваралаштву, вратили смо се делу Драинчевог песничког и боемског „оца”, Аугустина Тина Ујевића, и пронашли смо (не)очекивано: у *циклусу песничке исповести*, како с правом можемо

⁴ Јеванђеље по Јовану: 6: 51.

⁵ Према: Жунић 2010.

⁶ Уп. Латинска реч за хлеб је *panis* (*pan/pane/pao/pain*). Нав. према: Вујадиновић 2010: 17.

⁷ Нав. према: Богдановић 2010, 249–254.

⁸ Уп. „[Хлеб, прим. аут.] Осмишљава се као дар Божији и истовремено као самостално живо биће или, чак, лик самог божанства. Поступање с њим захтева поштовање и скромно религиозан однос.” (Топоров, 2001, 562). О митолошкој и обредној функцији хлеба в. и Раденковић 1997, 145–155; Кулишић 1953; Јовановић 2010.

⁹ О естетизацији мотива хлеба и и теми хлеба у српском сликарству после Другог светског рата као репрезентативним за сагледавање промене парадигме тумачења и поетизације хлеба в. Марјановић 2010: 213–224 и Марковић 2010: 259–268.

¹⁰ Матић, Николић 2019, 37–56.

¹¹ Исто, 37.

¹² Навешћемо један од закључака тумачења мотива хлеба као Драинчевог поетичког елемента: „Земља – родна и света, златна и сјајна од жита које шушти, црна – дубока, тајновита и нипошто мрачна у значењу глуха, семантички је корелат мотива неба модре дубине у Драинчевој поезији. Црна земља одраз је модрог неба, односно талог песникових трагања у модром, а ‘хлеб поезије’, ‘смешан’ (замешан) у споју бескраја тла и неба, у зраку мрака и таме дубина, јесте не само хлеб причести песника – путника пред сваки нови пут, већ црни хлеб са црне земље узроста у метафору самог песника.” (Бојанић Ћирковић 2021, 23).

назвати укупан Ујевићев песнички опус, мотив хлеба заступљен је у одабраним песничким сликама, у развоју – кроз чинове Ујевићеве „исповести”. Мотив хлеба, тачније именовање овог мотива лексемама *хлеб*, *хљеб* и *крух* доприноси бољем разумевању књижевноисторијске и друштвено-историјске позиције ствараоца Тина Ујевића.

Поетички и жанровски аспекти Ујевићеве исповедне поезије

У стваралачкој биографији Тина Ујевића његова поезија се, како смо истакли, а што је општеприхваћено, назива исповедном. Први приређивач изабраних дела Тина Ујевића Предраг Палавистра закључио је да се „Тин Ујевић исповедао више и чешће него иједан наш песник новијега доба.”¹³ Мотивација Ујевићеве исповести је и социјална („Био сам у тамници, у изгнанству; видео сам касарне, семинар, институтеза тровање мозга, сагријешо сам, гладовао сам, имао сам слабе ципеле, био сам помало и болестан, мислио сам да ћу полудјети; што год сам предузимао, све је пропало... [...] Остао сам на концу на друму, са дуговима, с погубљеним рукописима; с опћенитим потцјењивањем мојега рада: живући коначно од зајма и туђе помоћи..., па се још копрцам”.¹⁴ Предраг Палавистра у предговору првим изабраним делима Тина Ујевића читаоцима представља „боема и бескућника, фантасту и занесењака, без сродника и без пријатеља, навикнутог на живот самотника, скитнице и испосника, [...] од ране младости револуционара и националног борца па све до горке старости у самоћи хладних периферијских собичака. [...] Пуног ћутљиве незаинтересованости и дрског ниподаштавања према свему за шта се, пред његовим очима, стимао свет који је промицао испред прозора гостионице.”¹⁵, налазећи у тим животним аспектима корене Ујевићевог песничког ходочашћа, приклоњења и поклоњења самоћи, ћутању и молитвености. Уједно, овим се осветљава наличје Ујевићеве друштвене изолованости и изопштености из стварности: самоћа није друштвом наметнут, већ Ујевићев *песнички* избор: „Тин Ујевић је живео у свом тајанственом, зачараном свету, у добровољном изгнанству у покрајини сања, жељан да ту, где је једино могао живети слободно, пуним животом, надокнади патње и недаће живота и да у тишини и самоћи одболује свој бол.”¹⁶ Песничка исповест је врхунац Ујевићевог „марљивог рада на личном усавршавању”¹⁷: то је *он сам*, својом поезијом. Палавистрино тумачење Ујевићеве стваралачке биографије деконструише боемију у смеру филозофије песника – пустињака, у чијој је осови душевни процес или стање самоизолације и херметизма. Ујевић је изашао из света, у себе.

Исидора Секулић је Ујевићеву песничку исповест сагледавала са жанровског аспекта, кроз интерференцију са псалмима, химном (химнодијом) и молитвом.¹⁸ Дијалог са жанровима средњовековне књижевности нарочито је наглашен у збирци *Лелек себра* (1920), коју је Секулић¹⁹ назвала модерним²⁰ псалмима, која жанровском одредницом

¹³ Палавистра 1963, V.

¹⁴ Исто, V.

¹⁵ Исто, V.

¹⁶ Исто, VI.

¹⁷ Исто, VI.

¹⁸ Оваква експлицитна жанровска одређења песама и циклуса налазимо у збиркама *Жедан камен на студенцу* (1954) и *Мамурлуци и побјешњела крава* (1956).

¹⁹ Секулић 1963, 267.

²⁰ Ово се односи на модерну као периодизацијску ознаку. У дијакронији Ујевићевог песничког развоја, његове прве песме прожете су атмосфером касне хрватске модерне (нав. према: Палавистра

лелек, и укупном имплицитном поетиком доноси „Не поток, него низ суза. Очишћене, мелодичне изреке једног страдања у чијој интензивности се нашла и јака снага уметничког израза. Те ламентације су јадања која 'Виру Светла нагле'." Ламентације Тина Ујевића Секулић је назвала „дуготрајном литијом са тешким прописима свакодневног гледања у себе.”²¹

Лирски субјект Ујевићеве збирке *Лелек себра* назива се(бе) ромаром (ходочасником, аскетом), чија је песничка реч „као у молитвеницима: крупна, тешка, девет пута умивена”²². Ромар Ујевићеве поезије окајава своје грехове искушенички, слепо, посвећујући себе једином смислу, поезији. Делећи своје искуство читања збирке *Лелек себра*, Исидора Секулић открива да се у поезији Тина Ујевића осећала као у ћелији испосника (самостану).²³ Сличан утисак, овога пута о *Колајни*, посведочио је Милан Богдановић: „У ове стихове силази се као у катакомбе. [...] Човеку се чини да се у овим стиховима живи једним загробним животом.”²⁴

Хлеб као средишњи мотив Ујевићеве песничке исповести

Средишњи мотив Ујевићеве исповести у стиховима је хлеб, у више конотација:

А) Најпре, веза Ујевићеве поезије са мотивом хлеба евидентна је у његовом приступу форми песме. Као што се хлеб израђује, и несвакидашња лепота песме може се достићи формом. Ујевићев однос према форми експлициран је у више писама Густаву Крклецу: „жртвовари чистоћу умјетничкога дјела и израде, макар како вулгарним прохтјевима, радило се чак и о самоме хљебу, нешто је у себи сасвим нећудоредно, јер је естетички достојно сваке осуде.”²⁵

Б) Прва Ујевићева песма *Aurea Aetas* (1905) тематизује мотив хлеба у значењу земље (реч је о песми о постанку света и идиличном добу након стварања света).

В) Хлеб је важан симбол Ујевићеве песничке евхаристије. Есеј „Испит савјести” (1919) претекст је Ујевићеве исповедне поезије, која се може груписати кроз три чина: кајање (песме више збирки и песничка проза *Мој гријех*), исповедање и причешће/очишћење. Тин Ујевић се непосредно по завршетку Првог светског рата и повратка из Париза у Београд одриче некадашњег себе и говори о тој „смрти” као о очишћењу: „Ја сам, драги Густаве, збиља умро, па сада могу само да очекујем чувене јозафатске трубе, а не више оне јерихонске. Ја за све моје штампане радове могу да кажем да их сматрам невриједним *луле духана* или једнога *шупљега боба*, па се, прама томе, може комотно преко њих прескочити.”²⁶ Међутим, Ујевићев лирски субјект се залаже за људску душу и *откупљење*: „Ујевић је, у ствари, снагом људскости у себи покушавао да побегне од своје патничке коби и да поново постане човек. Клицао је: *будимо људи!*”²⁷

1963, VI); међутим, дубока противречност и побуна против материјализма и објективизма остаће перманентна ознака Ујевићевог лирског субјекта.

²¹ Секулић 1963, 267.

²² Исто, 268.

²³ Исто, 270.

²⁴ Богдановић 1963, 276.

²⁵ Ујевић 1963, 255.

²⁶ Исто, 1963, 257.

²⁷ Палавестра 1963, VI.

Г) Док је, с једне стране, према свом телу и спољашњем изгледу поступао са равнодушношћу,²⁸ Ујевић се „огрнуо” својим унутрашњим животом. Поезија је тело Ујевићеве душе. Уосталом, и сам је записао: „Поричем сваку технику, која не би непосредно изражавала душу.”²⁹ У фрагментима „Испита савјести”³⁰ Ујевић доноси синтезу своје имплицитне и експлицитне поетике: „Ко је упознао унутарашњи свијет нема радости коју би хтио замијенити с овом радости; њему се чини, да се тренутке претапа у божанство, постаје медијумом”³¹; „Свака збирка пјесама, сваки филозофски текст или повијесни приручник претворише се у нашим младим рукама – још смо увијек млади или нам се тако чини – у свето еванђеље или душин молитвеник.” Већ те, 1919. године, када су настали ови редови, Ујевић је обзнанио оно што су читаоци и сами могли осетити – да ни у стиховима неће престати бити „слаби и мали ученик онога, који је казао: Бдијте и молите се.”³²

Своју песму Ујевић *дели* као што се дели хлеб, како би се у њој/њиме ујединили у Богу јер песник је „она честица божанства”.³³ Дељење песме, песмом, мотивисано је милосрђем.³⁴ Она је у Ујевићевој поезији мисао, поступак и један од фреквентних мотива.

Д) Тумачење мотива хлеба у Ујевићевој поезији не треба заобићи Ујевићеве биографске податке. У Ујевићевом развоју (биолошком и стваралачком) важна је поларизација између „настраности и ексцентричности”, те „бизарне духовитости” и тишине и повучености.³⁵ „Лествице” ка овом преокрету – преображају (стваралачке) природе почињу током боравка у сјеменишту у периоду 1920–1907. године. Ујевић је мантију носио од 1905. године, током наредне две. Током 1907, упркос притиску родитеља, Ујевић напушта сјемениште: „Свећеник нисам хтио постати ни по коју цијену...”³⁶ Томе је претходио духовни преображај, о чему сведочанство налазимо у писму упућеном Густаву Крклецу 1905. године; Ујевић је у периоду гимназијских дана спалио више стотина својих песама. Од 1911. године упушта се у полемику о језичким обележјима словенских народа, залажући се за јединство српског и хрватског народа, које се, између осталог, огледа у религији и језику. Повод за Ујевићеву полемику била је Матошева књига „Наши људи и крајеви”. Током 1912. године Ујевић учествује на

²⁸ Нав. према: Шимић 1963, 282.

²⁹ Ујевић 1963, 216.

³⁰ Ујевић (1963, 230) је фрагменте „Испита савјести” записао као „јену мутну, сомнабулну скицу, написану једнога чудног и тешког јесењег дана 1919. у Загребу.”

³¹ Ујевић 1963: 220; 212.

³² Важно је истаћи да се у овом тексту хришћанство деконструира кроз социјалну и песничку призму у два смера; с једне стране присутна је експлицитна критика друштвеног и економског уместо чистог религијског и ортодоксног приступа хришћанству (уп. „Од дана како сам се искрцао у Дубровнику, ’престадох ’ (од ината) бити хришћанин.”, Ујевић 1963, 225) и чистог филозофско-духовног проматрања вере („Треба нам један нов свемир за личну употребу; треба да створимо за овај тренутак свој филозофски систем, или једну малу привремену синтезу, па макар она вриједила само мјесец дана. Та ево више нам вриједи један католички мистик дубљега и поштенијега срца...”, Ујевић 1963, 211).

³³ Ујевић 1963, 221.

³⁴ Уп. „За људску свијест, за добробит човјечанства, са сваком душом, са сваким човјеком, добре воље, зато, јер је свака душа братска, јер је свака душа сестра наше душе, она сама у другом издању.” (Ујевић 1963, 223)

³⁵ Нав. према: Палавестра 1963, 316.

³⁶ Исто, 316.

студентским митинзима у Београду, поздрављајући „драгу браћу из слободне Србије”³⁷. Исте године бива ухапшен у Земуну и протеран у Загреб, па у Далмацију, где ће бити један од активиста ширења братства и јединства словенских народа. Од 1915. године је у Паризу, одакле се литерарно афирмише кроз књигу *Хрватска млада лирика*. Током париског периода Ујевић интензивно ради на свом духовном и научном развоју. За време боравка у Паризу са Пјером де Лануом издаје основну граматiku српскохрватског језика. Биографи сведоче да су се током 1918. године у Паризу Ујевићу десиле „загонетне и тајанствене”³⁸, и да се управо током овог периода, кроз одрицање од себе пређашњег, *рађа* Ујевић босм. „Манифест” Ујевићевог новог „ја” представља текст „Испит савјести” из 1919. године. У тим менама на релацији профано – сакрално, евидентне су и мене у лексичком погледу, које (не)посредно сведоче о Ујевићевом развоју у сагледавању српске и хрватске националности. У *Лелеку себра* и *Колајни*, чије прве песме настају 1917. године, најпре објављене у крфском *Забавнику*, заступљена је именица хлеб. Ове песме објављене су на екавици. Прелазак на лексему крух уочавамо у збирци *Жедан камен на студенцу* (1954), објављену годину дана пре песникове смрти. Од 1940. године до смрти Ујевић ће живети у Загребу. Међутим, потоња (постхумно објављена збирка) *Мамурлуци и побјешњела крава* (1956) сведочи о не/потпуном прихватању именице *крух* уместо *хлеб* у Ујевићевој поезији. То нас наводи на промишљање о наднационалном, сакралном значењу хлеба у Ујевићевој поезији као примарном и суштинском. Тумачење Ујевићевих песничких збирки које следи потврдиће или оповргнути ову тезу.

Мотив хлеба у песничким збиркама Тина Ујевића

Од прве песничке збирке *Лелек себра* хлеб се обликује као суштински поетички симбол Ујевићевог стваралаштва.³⁹ У песми „Молитва Богомајци за рабу Божју Дору Ремебот”, и шире – за опрост „многог људског греха”, хлеб се семантички повезује са телом – речи, док она сама, песничка, у „Свакидашњој јадиковки” постаје пут искупљења и одговор: „јер мени треба моћна ријеч / одговор” (8).⁴⁰ У песми „Тајанства” мотив хлеба се развија кроз мотив плача (појакања и окајања), уметнички обликованог синтагмом „сузе живодајне”. Мотив/мисао ходошаћша наставља се песмом „Ромар”; тачније, лирски субјект је назива „другим ходочашћем”, дубљим, ка себи и спознаји свог греха („једне хијене што ми груди кида”, 9), који у души лирског субјекта изазива снажне емоције, потом и плач „ридам: пашћу, пашћу”, 9). Мото „Ромара” – стихови песме „Vita Nuova” такође алудирају на живот у *новом телу* насталном након „казне меса” (9), очишћењем од греха; у *души*. Наредну фазу песничког причешћа уочавамо у песми „Покрајина”, где лирски субјект најзад поетаје у потпуности свестан трошности и пролазности тела⁴¹ („Збогом, стара уро! Збогом, моја сјени! / За дан прошли ево немам нити сузе”, 13). За разумевање збирке *Лелек себра* кроз мотив хлеба, у широј конотацији – причешћа, важна

³⁷ Нав. према: Палавестра 1963, 317.

³⁸ Исто, 321.

³⁹ Ово је у супротности са доминантним тумачењем збирке *Лелек себра* као дела у којем је Ујевић „утаначио продуховљену варијанту љубавне поезије, изразивши коректним сонетима посвећеним изабраној, идеалној жени (Вивјани, Дори Ремебот, Марији, Клари, Анђелики, Беати) своје „витештво јур позно” (Павлетић 1963, 305).

⁴⁰ Сви бројеви страна песама наведени су према: Ујевић, Аугустин (1963). *Изабрана дела (приручни Ујевић)*, прир. Предраг Павалестра, ур. Милица Дукић-Грбић, Београд, Народна књига.

⁴¹ Исту семантику мотива тела („тијело срва / ропак издисаја”) налазимо у песми „Одсутни”.

је песма „Духовна клепсида” - својеврсна молитва у шест чинова, обавијена „чистим тамјаном срца”, која у шестом „ступњу” (раз)открива преображење стопа – земље – тела у душу, лелека у молитву, а себра у ромара.

Мотиви чистоте, очишћења и рађања (који се семантички увезују са мотивом хлеба) заступљени су већ у другој песми збирке *Колајна* (в. стих „бити дјеца, бити дјеца”, 39), док се у петој песми овај мотив развија кроз својеврсни молитвени занос: речи (тело, хлеб песме) су „црне од дубине” (спознаје плотског и пролазног). У исти мах, оне су лествица патника – песника ка духовном уздицању у „сузама Ђердана” (40). Песма XLVII завршава се мотивом безименог гроба – покопаног смртног тела, које за собом оставља *хлеб/тело* поезије.

У збирци песама *Ауто на корзу* (1932) мотив хлеба се иницијално развија као социјални мотив („со властитих суза хватам у злом хљебу”, 53); међутим, већ у песми „Робовање”, кроз „железни круг” патње „понизне и смјерне” (53), мотив хлеба се сакрализује, конотирајући спокојством и „новим” *телом* („и да с душом сања живим своје Ново” (53). У песмама „Против милости вијека” и „Носталгија свјетлости” развија се мотив руку кроз амбивалентну семантику: као социјални мотив (храпаве, прљане руке), митолошки (кроз алузију на ковача Хефеста) и психолошко-религијски (мотив спутаних руку и „чин спутаних руку”, 54, 55). Сам мотив руку у песми „Носталгија свјетлости” градира кроз реч и земљу до химне – симбола *тела* Ујевећеве песме, такође социјалног (химна напора људи) и духовног (химна васиони). „Високи јабланови” развијају мотив глади на телесној, а потом и на духовној равни као глади којом/којој лирски субјект стреми. Мотив глади у овој песми постаје симбол снаге, вере и светлости. У песми „Разапета Афродита” трошно разапето тело узраста у „тијело свјетлости” (62), „једино право” (62), тело љубави и хлеб исповести (63).

Збирка *Ојађено звоно* (1933) наставља богаћење семантичке равни Ујевећевих песама кроз, у односу на претходно анализирание песме, комплексније мотиве хлеба – тела – песме. Стих „Јер ја живим и кад пјесма умре” (64) песме „Запис на прагу”, циклуса *Слава*, упућује на тмину – ведрину Ујевећеве песме. Ведрина је *бит* саме песме, која о(п)стаје након *тела*. Песма је дар у „мирису суза тамјану жарких трава” (65). Стихови песме „Цвркитање срца у покрајини сања” експлицитно повезују мотиве (зрна) хлеба и руку (милосрђа) у симболици причешћа. Мотив ломљења/дељења (хлеба) метафорички означава дељење добротe „доброга сунца”. Песма „Побратимство лица у свемиру” наставља библијску мисао: „Са сваким нешто дијелиш, и више вас сте исти.” (68) Метафора глади (социјални мотив) присутна је у песми „Улични пјевачи”:

„Потребни смо хљеба, меса и одијела.
Потребни смо јухе да нам тијело згрије.
Потребни смо руха и залагај јела.
Сваки од нас треба банку или двије.
Стоји ријеч: не кради
него труди, ради.” (70)

Међутим, ни у овом контексту симболика мотива хлеба не исцрпљује се у социјалној сфери. Алузија на Божје заповести проширује семантику хлеба ка ефемерности материјалног. „Задржане силе бића” јесу својеврсна синтеза песничких мотива Ујевећевих претходних збирки: кроз семантику мотивског „тројства” руку – хлеба – тела оцртана је Ујевећева поетика „у малом”. Социјална значења мотива руку

наткриљена су синтагмом „руке мајке”, којима се у исти мах упућује на заштиту, чистоту и милосрђе. Мотив хлеба појављује се уз апстрактне именице правде и слободе, семантички се повезујући са духовним вредностима. *Тела* се развијају кроз телеса (трошна, али и крепка; „бона”, али и кршна, 71), при чему се други именитељ у наведеним семантичким паровима односи на духовну, метафизичку раван тела, којој припадају вера, слобода, песма. „Силе” задржане, а незадрживе, лирски субјект налази у руци и телу, до мотив хлеба у пренесеном значењу семантички покрива све што оне/она *ишту*.

У збирци *Жедан камен на студеницу* (1954) из угла нашег истраживања значајна је песма „Молитва за кору круха и здјеле леће”. У њој се наставља амбивитетна семантика хлеба као социјалног и сакралног мотива, што је, како смо више пута нагласили, суштинска мисаона раван Ујевићеве поезије. Глад се у овој песми сагледава на метафизичкој равни, као духовна глад коју ишту сви, грешни, садржани у песничком „ми”, али и сва лица Ујевића – себра, ромара, песника, покајника, боема, херметичара. Управо у стиху „Дај нама сваког дана нашу здјелу” (99) Ујевић проговара у име Песника, иштећи *тело* након телесног. У библијском духу, лирски субјекат иште „и зло, но само ради добра” (99). Наведена песма се завршава интегралним осећањем/доживљајем Човека. У наредној песми, „Ганутљиве опасности”, лирски субјект *силази* до Адама, првог човека, првог греха, тражећи кроз библијску причу „на земљи добру једноставност” (100), а налазећи у себи „сувише страсног наслеђеног Адама” који је „преболи[о сам] страсти, па и љуту пизму.” (101) У песми „Прозор” изнова се укрштају мотиви светлости (белине *хлеба* песме), плача и надахнућа.

Збирка песама *Мамурлуци и побјеињела крава* (1956) представља својеврсну кулминацију песничког (уметничког) обликовања мотива хлеба – тела. Оно је главни мотив рефрена – апострофе песме „Himnodia to tou somati”. Апелатив „О моје тијело!” уздах је, реминисценција и благослов открића „исконског тројства” (109): висине, дужине и ширине тела (у телу); духа и душе, „својства и мојства” (109), вечне, вировите дубине и Времена у којем „људско сјеме” „породом и бивањем увијек постаје веће.” (109) Хлеб – тело – поезија је „свето тројство” Ујевићеве поезије. У хори – судњем часу, тело (хлеб, песма) преображава се у звезде и химну. Ова збирка затвара се мотивом руку – „бијелих” као „бијели хљеб”; руком милосрђа, спасења, а надасве стваралачки чистих руку које лествицама стихова узрастају до *очишћења*.

Извори

Ујевић, Аугустин (1963). *Изабрана дела (приручни Ујевић)*, прир. Предраг Павалестра, ур. Милица Дукић-Грбић, Београд, Народна књига.

Ујевић, Тин. *Izabrane pjesme. Klasici hrvatske književnosti: pjesništvo*: Hrvatska književnost na CD – ROM-u. Dostupno na: <http://www.bulaja.hr/klasici/klasici2pjesnistvo.htm> [12. 11. 2021]

Литература

Богдановић, Милан (1963). Тин Ујевић, у: Ујевић, Аугустин, *Изабрана дела (приручни Ујевић)*, прир. Предраг Павалестра, ур. Милица Дукић-Грбић, Београд, Народна књига, стр. 276–278

Богдановић, Недељко (2010). Мотивациона основа творбе речи у вези са хлебом, у: *Традиционална естетска култура: хлеб*, прир. Д. Жунић, Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, 249–254.

Бојанић Ђирковић, Мирјана (2021). Мотив хлеба у Драинчевој поезији, у: М. Бојанић Ђирковић, *Топлица у делу Рада Драинца*, Ниш – Прокупље: Филозофски факултет – Народна библиотека „Раде Драинац”, стр. 26–38.

Вујадиновић, Димитрије (2010). Култура хлеба: кориснији је хлеб са радосним срцем, него богатство са јадом, у: *Традиционална естетска култура: хлеб*, прир. Д. Жунић, Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, 17–26.

Јовановић, Бојан (2010). Обедни и обредни хлеб. у: *Традиционална естетска култура: хлеб*, прир. Д. Жунић, Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, 97–106.

Кулишић, Шпиро (1953). Поријекло и значење божићног обредног хлеба у Јужних Словена, *Гласник Земаљског музеја VIII*, Нова серија, Сарајево.

Матић, Александра; Николић, Часлав (2019). Митско-религијска симболика хлеба у роману *Дан шести* Растка Петровића, у: Д. Бошковић, М. Ковачевић, Н. Бубања (ур.), *Брендони у књижевности, језику и уметности*: зборник радова са научног округлог стола у оквиру VIII међународног научног скупа *Српски језик, књижевност, уметност* одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу 2018, Крагујевац: ФИЛУМ (Пожега: Епоха), стр. 37–56.

Павлетић, Влатко (1963). Тежња за апсолутним: Тин Ујевић, у: Ујевић, Аугустин, *Изабрана дела (приручни Ујевић)*, прир. Предраг Павалестра, ур. Милица Дукић-Грбић, Београд, Народна књига, стр. 302–314.

Палавестра, Предраг (1963). Исповедна поезија Тина Ујевића, у: Ујевић, Аугустин, *Изабрана дела (приручни Ујевић)*, прир. Предраг Павалестра, ур. Милица Дукић-Грбић, Београд, Народна књига, стр. V–XII.

Раденковић, Љубинко (1997). Хлеб у народној митологији балканских Словена. *Хлябът в славянската култура*, Етнографски институт с музей – БАН, Софија, стр. 145–155.

Топоров, Ал. Ј. (2001). Хлеб. *Словенска митологија: енциклопедијски речник*, Београд: Септер Book World, 2001.

Секулић, Исидора (1963). Поезија Аугустина Ујевића, у: Ујевић, Аугустин, *Изабрана дела (приручни Ујевић)*, прир. Предраг Павалестра, ур. Милица Дукић-Грбић, Београд, Народна књига, стр. 267–275.

Шимић, Станислав (1963). Аутомат слободе, у: Ујевић, Аугустин, *Изабрана дела (приручни Ујевић)*, прир. Предраг Павалестра, ур. Милица Дукић-Грбић, Београд, Народна књига, стр. 280–294.

Mirjana Bojanić Ćirković

MOTIF OF BREAD IN THE POETRY OF AUGUSTIN TIN UJEVIĆ

This paper is part of a broader interpretation of the bread as a poetic symbol in the Serbian avantgarde literature, whose research beginnings are in the author's interpretation of Rade Drainac's poetry. The center of the research that we will present is the poeticization of the motif of bread in the poetry of Drainac's "poetic father", Augustin Tin Ujević, which is also relevant in terms of the influence of the semanticization of this motif. The motif of bread, developed through the motifs of the body, hands and songs, through the social and sacral dimension, contains the essential poetic determinants of Ujević's work. By interpreting the entire poetic opus of Tin Ujević through motifs / metaphors / symbolism of bread, inherent in his poetic images in consultation with literary-historical reviews and explicit poetic markers (essays), we deconstructed certain general places of literary-theoretical and literary-critical insights, such as bohemianism and hermeticism.